

Notícia sobre els mestres de cases Bartomeu Roig,* tracistes i constructors de Sant Joan de Valls

Josep Llop Tous, arquitecte

Paraules clau: Roig, mestre de cases, església, traça, Valls.

Resum: Apunts biogràfics sobre els mestres de cases Bartomeu Roig, pare i fill, originaris de l'Albi, que assoliren un gran prestigi a Barcelona durant la segona meitat del segle XVI, quan foren cridats per traçar i construir la gran església parroquial de Sant Joan de Valls. No se sentiren atrets pel nou llenguatge renaixentista que practicaven Jaume Amigó i Pere Blai al Camp de Tarragona, de manera que la seva arquitectura fou continuadora de la tradició gòtica tan arrelada al poble.

Bartomeu Roig fill també es dedicà als negocis i amassà una fortuna inusual que destinà a la compra d'immobles i a la formació acadèmica del seu fill, el qual inicià una nissaga de notaris i mercaders que tindria el màxim exponent en el baró de Castellet.

Abstract: *Bartomeu Roig, father and son, from l'Albi, gained a lot of prestige in Barcelona during the second half of the 16th century and were therefore ordered the design and building of Sant Joan de Valls parish church. Because they did not feel attracted by the new Renaissance language suggested by Jaume Amigó and Pere Blai in the Camp de Tarragona region, their architecture was a continuation of the gothic tradition, well established in Valls.*

Bartomeu Roig junior was also involved in business and grew an unusual fortune, which he devoted to buying property and his son's education. He started a saga of notaries and merchants, the most remarkable being the baron of Castellet.

* En endavant s'emprarà la notació romana I i II per distingir el pare i el fill.

Tot investigant sobre l'autoria de la traça de l'església parroquial d'Alcover, vaig especular amb la possibilitat que es tractés de Bartomeu Roig, fill d'un altre mestre de cases del mateix nom, tots dos autors de la traça i de la construcció de l'església de Sant Joan de Valls, molt ben estudiada per Maria Garcia.¹ Era un camí equivocac, però estirar aquest fil em va permetre tenir coneixement d'algunes notícies biogràfiques desconegudes que crec que no farà cap mal de divulgar.

Després de la primera redacció del treball sobre Alcover, va aparèixer un llibre sobre l'església de Linyola amb dades biogràfiques de Bartomeu Roig II, que eren parcialment coincidents amb les que jo tenia pel fet d'haver-les trobat tots en la mateixa font arxivística.² Malgrat aquesta circumstància, i havent fet l'advertiment preceptiu, em crec en el dret de continuar la meva exposició, que és bastant més extensa, citant les fonts que jo vaig consultar abans que es publicués el llibre de Linyola.

Els Roig eren originaris de l'Albi, a les Garrigues, però de l'arquebisbat de Tarragona. D'allí eren naturals l'avi i el pare de Bartomeu Roig II. Es desconeix l'ofici de l'avi, però el pare era un mestre de cases que es traslladà a Barcelona.

Bartomeu Roig I consta com a habitant a Guimerà en el fogatge de l'any 1553, on possiblement treballava al castell. Potser ja era a Barcelona quan es casà amb una tal Eulàlia. Allí mateix devien néixer les seves tres filles, Mariana, Eulàlia i Magina, i també el seu fill Bartomeu, batejat a Santa Maria del Mar el 6 de febrer de 1549.³ La resta de la família s'havia quedat a l'Albi, concretament la seva germana Elisabet Roig, que es casaria amb un convilatà, el pare Bartomeu Solanes.

Entre els anys 1554 i 1559, el pare va rebre encàrrecs per executar algunes edificacions a la zona de la duana barcelonina i també per construir-hi el portal del mar.⁴ A més, el 1555 havia treballat al claustre del convent de Sant Agustí a Barcelona.⁵ També sembla que fou mestre del Consell de Cent. Els anys 1557 i 1558 s'estava a la Roca del Vallès, on amplià l'església parroquial de Sant Sadurní. I més endavant, entre els anys 1562 i 1566, va construir l'església del convent dels Àngels de Barcelona, de nau única de cinc tramades, capelles entre els contraforts i absis poligonal. El juny de 1565, quan encara no havia acabat l'església dels Àngels, els jurats de Valls tingueren un primer contacte amb Bartomeu Roig I, i li posaren de manifest la seva intenció de construir una nova església parroquial. De tornada, els jurats

¹ GARCIA FIGUERAS, Maria (2001). *La fàbrica de la nova església parroquial de Sant Joan Baptista de Valls*. Consell Comarcal de l'Alt Camp.

² Les dades del llibre en qüestió són MESTRE, Esteve, GARGANTÉ, Maria, YEGUAS, Joan (2012). *L'església de Linyola*. Ajuntament de Linyola. La font arxivística és el Fons del Baró de Castellet de la Biblioteca de Catalunya.

³ Biblioteca de Catalunya. Fons del Baró de Castellet. Doc. 2663.

⁴ MARTÍNEZ LATORRE, Damià (2014). «La fortificació de Barcelona a mediados del siglo XVI». *Drassana 12, Revista del Museu Marítim*: 83-92.

⁵ GARCIA 2001: 46.

descrigueren el mestre com a «fabricador de temples de Barcelona» i «mestre de yglésies y de grans edificis».⁶ Així, doncs, d'acord amb el parer dels jurats vallencs, Bartomeu Roig I tindria una excel·lent reputació com a mestre de cases i una gran experiència en construccions religioses, raó per la qual l'escolliren, conjuntament amb el seu fill, per emprendre les obres de la seva nova parròquia, contractades amb tots dos mestres i iniciades l'any 1569.

El model vallenc, segons les capitulacions firmades, era l'església del convent de Sant Agustí de Barcelona, però el patró no fou seguit amb fidelitat pels constructors. En general, la diferència entre allò que s'havia «convingut i el que finalment es construeix reflecteix en part la desgana amb què alguns mestres d'obres reben les ordres dels governs locals. I decidits a imposar la totalitat o part de les seves idees —encara que això suposí enfrontar-se amb visures que els obliguin a refer els desajustos— decideixen portar a terme una política de fets consumats».⁷ El comentari de Magdalena Mària es refereix especialment als Roig i reforça la convicció que eren gent amb idees pròpies, capacitat de maniobra i coneixements suficients per reformular determinades solucions i conceptes.

No és aquest el lloc adequat per entretenir-se en l'anàlisi aprofundida de l'església de Sant Joan, però no costarà gaire de definir-la des del punt de vista tipològic i d'afegir-hi alguna característica fins ara desconeguda sobre mètrica i proporcions. Es tracta d'una església que correspon al gòtic tardà, de nau única de vuit trames amb capelles entre els contraforts. L'absis és poligonal (semidecagonal), amb contraforts exteriors i cobert amb una volta de set panys. La coberta de la nau és una volta de creueria, de 10 canes d'amplada. La relació entre els dos costats del rectangle definidor de la planta és igual a dos cops el número àuric. Pel que fa a la semicircumferència que inscriu el polígon de la capçalera, a Valls es va traçar a l'exterior del rectangle definidor.⁸ Bartomeu Roig pare morí el 31 de desembre del 1580, i les obres de Valls les acabà en solitari el seu fill el mes de juny del 1583.⁹ Pel que sembla, Bartomeu Roig II fixà la seva residència a Valls, per més que també residí eventualment a altres llocs i que mai va deixar d'autodesignar-se com a ciutadà de Barcelona. També començà a involucrar el seu capital i les seves relacions en el desenvolupament d'altres negocis. Així, pel trienni que començava l'any 1581, actuà de fiador en l'arrendament del dret de la bolla de Tarragona, que havia aconseguit Francesc Joan de Tamarit, donzell, senyor de Rodonyà.¹⁰ Tanmateix, Bartomeu Roig II

⁶ GARCIA 2001: 44-45.

⁷ MÀRIA i SERRANO, Magdalena (2002). *Renaixement i arquitectura religiosa. Catalunya 1563-1621*. Edicions UPC: 77.

⁸ Pel que fa a la definició d'aquests últims conceptes, vegeu LLOP TOUS, Josep. «Traces i tracistes. El missatge ocult dels artífexs del passat». *Quaderns de Vilaniu*.

⁹ GARCIA 2001: 114, 45.

¹⁰ COMPANYS i FARRERONS, Isabel (2006). *La casa del general de Tarragona*. Arola Editors. Tarragona: 322-326.

no deixà de freqüentar els entorns segarrencs i urgellencs que probablement també havia viscut el seu pare. L'any 1579 presentava com a avalador Enric Torre, del Poal, al Pla d'Urgell.¹¹ L'any 1584 arrendava les terres de la comanda de Barbens, i les de la comanda de l'Espluga Calba l'any següent.

Cèsar Martinell explica que l'any 1583 Bartomeu Roig II nomenava Pere Blai per intervenir en unes desavinences produïdes arran de la mort del seu pare, ocorreguda tres anys abans, però no indica la font de la seva informació ni els problemes que s'havien de resoldre.¹² Bartomeu Roig II es casà amb Caterina Cases, de Valls, de qui l'any 1584 va tenir un fill, de nom Rafael. La mare devia morir tot seguit, perquè Bartomeu es casà per segon cop amb una dona de qui no ha quedat el nom, però amb qui no va tenir descendència i que també el deixà vidu. Per tercer i últim cop es casà amb una montblanquina, de nom Anna Massaguer, amb la qual tingué un fill, Jacint, nascut a Sarral l'any 1601. Si la família habitava a Sarral, potser era a causa d'haver-hi contractat l'execució d'alguna obra.

Se sospita que les germanes de Bartomeu II, Mariana, Eulàlia i Magina, continuaven a Barcelona, i que allí es van casar amb els mercaders Pere Vilamajor, Pere Ferrer i Gervasi de la Mata, respectivament. Tres germanes casades amb tres comerciants de Barcelona i un cosí germà paraire a Alcover configuren un entorn de negocis del qual, d'una manera o d'una altra, el mestre de cases Bartomeu Roig no se'n devia poder sostreure. Un entorn de negocis que requeria, naturalment, un nivell d'instrucció i de coneixements més enllà del que en aquella època se li demanava específicament a un mestre de cases típic i tòpic, que ni tan sols calia que sabés llegir ni escriure i que podia tenir més d'artèsà que de creador. Mitjançant aquesta formació adquirida, Bartomeu Roig deixaria definitivament el paper de l'artèsà que sap construir per convertir-se en una persona culta, que llegia i opinava, que coneixia la geometria euclidiana, que pensava i que era capaç d'expressar-se a través de l'arquitectura.

Una mostra de l'esperit emprenedor de Bartomeu Roig II, segurament catalitzat pels seus familiars, és l'arrendament de les terres de les comandes de Barbens i de l'Espluga Calba de què s'ha parlat abans. Tanmateix, sembla clar que en aquella ocasió no hauria pogut oferir com a fermança ni més ni menys que 18 cases en propietat, 10 a Barcelona i 8 a Valls, si no hagués complementat la seva activitat de mestre de cases amb una altra de més productiva. I una altra mostra de l'actitud emprenedora és la seva participació en les societats mercantils d'Onofre Boxadors. De fet, fins que va atorgar testament l'any 1615, el patrimoni de Bartomeu Roig encara es va incrementar més, perquè en aquest document esmentava expressament 13 cases i diversos patis al carrer Tallers de Barcelona, tot correlatiu i formant conjunt, del

¹¹ YEGUAS, Joan (2006). «Escultura al Pla d'Urgell entre 1500 i 1640. Notes d'arquitectura». *Urtx* 19: 163.

¹² MARTINELL, Cèsar (1952). «El Arquitecto Pedro Blay en el campo de Tarragona». *Real Sociedad Arqueológica Tarraconense*: 275.

qual feia donació per tal que s'hi construís un convent de frares o bé de monges. Evidentment, Bartomeu Roig II havia aconseguit uns excedents econòmics extraordinaris que haurien estat impensables sense una especial disposició personal enfocada a l'increment del prestigi social sobre la base de l'exercici d'activitats mercantils addicionals, cosa que comportava, necessàriament, l'adquisició d'una determinada formació intel·lectual.

Durant els anys 1584 i 1586, Roig havia tornat a arrendar les terres de la comanda de Barbens per 1.000 lliures, i també les terres de la comanda de l'Espluga Calba durant els anys 1585-1586 per 1.270 lliures. I en el període 1587-1600 altre cop va arrendar les terres de Barbens per 1.000 lliures més. Tanmateix, el 27 de gener del 1586 firmava un contracte per construir l'església de Linyola, de nau única de cinc tramades i absis poligonal de set panys. Presentava com a fiadors Francesc Joan de Tamarit, senyor de Rodonyà, que li retornava el favor de l'any 1581; Pere Arnau, pagès de l'Albi, el poble d'origen dels Roig; i Pere Vilamajor, ciutadà i mercader de Barcelona, i cunyat seu.¹³ Per tant, Bartomeu Roig estava ben relacionat i, a més, també disposava d'un bon patrimoni, perquè, com a fermança de l'obra de Linyola, Roig hi posava les seves propietats urbanes. Una casa a la placeta Junqueres, una altra al carrer Amargós, quatre cases seguides al carrer de les Moles i unes altres quatre cases també seguides al carrer de la Verge Maria «de trànsit del carrer Canuda al carrer Porta Ferrissa», tot a la ciutat de Barcelona. I a Valls, sis cases seguides amb els seus portals i horts al carrer Portal dels Llobets i dues cases amb els seus horts al mateix carrer. En total, un lot de 18 cases en propietat.¹⁴ La relació amb Francesc Joan de Tamarit, iniciada com a molt tard l'any 1581, pot resultar significativa, perquè no és habitual que un mestre de cases i un noble s'avalin mútuament, tret que tots dos es moguessin per un terreny comú, el dels negocis. Del senyor de Rodonyà se sap ben poca cosa: l'any 1551 comprava dos censals morts,¹⁵ i l'any 1557 era esmentat en un establiment com a procurador de la seva mare Elionor.¹⁶ El 1585 assistia pel braç militar a la Cort General de Montsó.¹⁷ Casat amb Anna Torrelles, el gener del 1588 firmava capítols matrimonials per l'enllaç de la seva filla Marina, la qual dotava amb la considerable quantitat de 7.000 lliures.¹⁸ L'any 1594 es formava inventari dels béns de la seva casa de Barcelona, segurament a causa d'haver traspassat.¹⁹ Durant la

¹³ MESTRE ROIGÉ, Esteve (2009). «La construcció de l'església de Linyola 1587-1600». *Urtx* 23.

¹⁴ MESTRE (2009): 200.

¹⁵ Arxiu del Castell de Vilassar de Dalt. Sig. 23-2-13 (B-14).

¹⁶ Biblioteca de Catalunya. Inventari de fons i col·leccions documentals. Núm. 12.204. Sig. BC Perg. 401.

¹⁷ DIVERSOS AUTORS (2003). *Textos jurídics catalans. Cort general de Montsó (1585). Montsó-Binéfar. Procés familiar del braç militar*. Barcelona.

¹⁸ Arxiu del Castell de Vilassar de Dalt. Sig. 1-73-48 (B-4).

¹⁹ PASTOR i BATALLA, Isidre (1999). «El castell-palau de Rodonyà a través dels inventaris *post mortem* de la família Tamarit». *La Resclosa*, 3. Centre d'Estudis del Gaià.

seva senyoria, a la segona meitat del segle XVI, el castell de Rodonyà experimentà una important transformació que canviaria la semblança de l'antiga construcció. L'edifici, centre socioeconòmic de la baronia de Rodonyà, esdevindria el màxim exponent de la potestat i condició social dels Tamarit, i seria condicionat per tal de satisfer les necessitats de residència senyorial i també les que es requerien com a centre de l'explotació agrària.²⁰ És molt probable, doncs, que la relació entre Francesc Joan de Tamarit i Bartomeu Roig II s'iniciés en la fase final de l'obra de l'església de Sant Joan de Valls i tingués com a motiu l'execució de determinades obres al castell de Rodonyà. Més endavant, aquesta relació caminaria per altres viaranyes.

Tot plegat confirma que Bartomeu Roig II no era un mestre de cases qualsevol. Coneixia bé el seu ofici —après al costat del pare—, tenia experiència en el camp de l'arquitectura religiosa i, paral·lelament, estava ben relacionat, s'havia introduït en el món del comerç i s'havia enriquit, cosa que no estava a l'abast de tothom. Encara més, diria que una de les condicions per assolir aquest estatus era la d'haver-se preocupat per instruir-se. I no només ho hauria assolit, sinó que hauria vist la conveniència d'aconseguir-ho també pels seus fills, un dels quals va ser notari.

Una altra prova de les relacions i les inquietuds comercials d'alta volada de Bartomeu Roig és la seva participació en dues societats que comerciaven amb Sicília, Espanya i altres llocs. Totes dues s'havien constituït a l'entorn del destacat comerciant barceloní Onofre Boxadors, i també comptaven amb la participació de Pau Ferrer i de Pere Vilamajor, antics socis de Boxadors i familiars polítics de Bartomeu. La primera companyia, fundada l'any 1600, es dedicava a l'exportació a Sicília de teixits, metalls i pells per via marítima. Quan l'any 1609 es posà en marxa la segona societat, el cunyat Pere Vilamajor actuava com a agent comercial a Palerm.²¹ Els beneficis d'aquesta activitat comercial devien ser força substanciosos, i Bartomeu Roig II els destinaria a la formació del seu fill i, sobretot, a l'adquisició de patrimoni immobiliari.

Bartomeu Roig atorgà testament l'any 1615 i morí, molt probablement, aquell mateix any. Nomenà marmessors de la seva herència la germana Eulàlia i el seu marit Pau Ferrer, i escollí sepultura a la capella de Sant Bartomeu de l'església del convent dels Àngels de Barcelona. L'església l'havia construït el seu pare quan Bartomeu era jove. El retaule de la capella on volia ser sebollit, en canvi, segons confessava ell mateix en el testament del 1615, era obra seva. Aquesta notícia no deixa de ser un bon indicatiu a favor de l'habilitat de Bartomeu Roig pel dibuix, les proporcions i la geometria, molt més necessària en el camp dels retaules, d'altra banda habitualment reservat a fusters i escultors.

En la data del testament, Rafael, el fill gran de Bartomeu, tenia 31 anys i era disminuït, mentre que el fill petit, Jacint, només tenia 14 anys. Tots dos quedaren a cura

²⁰ PASTOR i BATALLA (1999).

²¹ GARCIA ESPUCHE, Albert (2010). *La ciutat del Born. Economia i vida quotidiana a Barcelona (segles XIV a XVIII)*. Ajuntament de Barcelona.

dels Ferrer-Roig i dels Vilamajor-Roig, i també de Joan Baptista Solanes, el parell cosí germà de Bartomeu, que l'any 1620 residia a Barcelona.

Jacint Roig estudià dret i fou notari. El 14 de gener de 1629 es casà a Alcover amb Magdalena Solanes, amb qui era cosí de segon grau. D'aquesta forma, els Roig retornaven a Alcover, per més que Jacint fou notari a Sarral i a Montblanc, a Alcover i potser a Valls. Morí l'any 1663.

Bartomeu Roig i Solanes, fill de Jacint, fou també notari, i se sap que exercia a Barcelona en el període 1662-1684, però tant abans com potser després d'aquest interval devia tenir la notaria a Montblanc. Es conserva correspondència de Bartomeu Roig III entre els anys 1664 i 1704; de les 304 cartes rebudes, 216 venien de Montblanc i 26 d'Alcover, mentre que la resta d'origens són poc significatius.

Miquel Roig i Ferrer, fill de Bartomeu, també fou notari de Barcelona entre els anys 1698 i 1730. El seu fill, Francesc Roig i Vives, va deixar l'ofici d'argenter per dedicar-se de ple al comerç, especialment de l'aiguardent, que embarcava cap a Amsterdam, tot retornant amb carregaments de teixits, mobles, metalls, blat i productes exòtics provinents d'Amèrica; també explotava els monopolis de l'abast de carn, pa i fleques de Barcelona, neu i glaç, pólvora i altres productes. Morí l'any 1749. El seu nét, Marià Alegre i Roig (1729-1796), es canvià l'ordre dels cognoms i fou el pare de Marià Alegre i d'Aparisi (1756-1831), baró de Castellet des de 1797, un home il·lustrat, molt ric i influent, que va ocupar importants càrrecs polítics en els diferents períodes de l'agitada història de la Catalunya que va viure.²² El mestre de cases Bartomeu Roig I és, doncs, a l'origen d'aquesta nissaga que culmina amb el baró de Castellet. El seu fill Bartomeu Roig II, autodidacte o no, però intel·lectualment format i amb suficient iniciativa, estava vinculat a Valls i a Alcover molt més del que fins ara se sabia.

²²Totes aquestes últimes dades provenen de la Biblioteca de Catalunya. Fons Baró de Castellet. Documents 3/1, pergamí 447 i descripció del fons. Algunes han estat publicades per Mestre, Garganté i Yeguas, tal com ja s'ha fet constar.